

BOEKEN EN MENTAAL GEHANDICAPTEN

Waarom : zinvolheid

Onderzoek wees uit dat het gebruik van boeken een geweldige stimulans kan betekenen voor de groei en ontwikkeling van de verstandelijk gehandicapte.

Via het aanbieden van veel boeken komt het kind tot een vlotte taal, een ruimere woordenschat, een grotere zelfstandigheid.

Zo stelde Adri van Bommel, lid van de werkgroep 'Boeken voor Geestelijk Gehandicapten' van het Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum (NBLC) : "Waarom moeten zwakzinnigen nou zo nodig lezen ?! Je kan ook wel zeggen : er lezen zoveel mensen niet. Lezen is een echt intellectuele bezigheid, dus wat moeten zwakzinnigen daarmee ? Ik kan je wel zeggen : als een zwakzinnige eenmaal toegang heeft tot de wereld van het boek, dan kan hij daar erg veel mee doen. Hij kan dan dingen invullen, die hij in het contact met groepsgenoten mist. Dat boek geeft hem de mogelijkheid om geruime tijd intensief bezig te zijn met iets dat hij zelf kiest, in zijn eigen tijd en in zijn eigen tempo. De televisie bijvoorbeeld gaat vaak te vlug, en die gaat op bepaalde uren aan. Wie een boek leest zit soms wel twintig minuten naar één plaatje te kijken."

In deze woorden van Adri van Bommel herkennen we de dubbele betekenis van boeken. Boeken kunnen dienen om te lezen : de leesboeken. En boeken kunnen gebruikt worden om in te kijken : de kijkboeken. Dit is een belangrijk onderscheid. Mentaal gehandicapten die niet tot lezen komen, kunnen ook gebruik maken van boeken om in te kijken. Lezen is dus ook voor deze kinderen een zinvolle vorm van vrijetijdsbesteding. Het voldoet immers aan velerlei behoeften zoals : kijken, genieten van mooie kleuren, herkennen, lezen, luisteren naar verhaaltjes, sociaal contact bij het samen-kijken, enz.

Problemen

Bij het gebruik van LEES-boeken :

- mentaal gehandicapten komen omwille van hun vertraagde ontwikkeling later of slechts tot een beperkte vorm van lezen. Het merendeel komt niet tot begripdend lezen. Daarom is het zeer moeilijk om aangepaste lectuur te vinden. Veel van de bestaande kinderboeken beantwoorden aan het leesniveau van een deel van onze kinderen, maar

beantwoorden niet aan hun interesse. Andere boeken beantwoorden aan hun interesse, maar niet aan hun leesniveau.

- andere belemmerende factoren zijn :
 - ° de té kleine letters.
 - ° het teveel aan tekst op één blad.
 - ° illustraties die niet onmiddellijk bij de tekst horen.
 - ° teveel personages in het verhaal, enz.

Bij het gebruik van LEES- en KIJK-boeken :

- stevigheid : door hun zwakke motoriek zijn vele kinderen nauwelijks in staat om probleemloos bladzijden om te slaan, zodat na enkele keren er al vaak bladzijden gekreukt, gescheurd of zelfs geheel verdwenen zijn.
- respect voor het boek : omwille van een zekere onwennigheid als gevolg van het weinig gekonfronteerd worden met boeken, worden deze niet altijd even zorgvuldig behandeld, worden prenten uitgeknipt, gekleurd ...
- uiterlijk : het grootste deel van de boeken spreekt deze kinderen niet aan omwille van het uiterlijke. Er staan weinig of geen tekeningen in en die zijn vaak veel te kompleks of zodanig vereenvoudigd dat ze niet meer herkenbaar zijn. De kft is niet aantrekkelijk en het volume niet groot genoeg - of te groot - zodat het boek niet meer hanteerbaar is.
Een bijkomend probleem is dat vele mentaal gehandicapten omwille van hun sociaal arm thuismilieu niet spontaan geïnteresseerd zijn voor boeken. Ze hebben thuis weinig zien lezen, hebben zelden verhaaltjes horen voorlezen, ze weten niet wat een bibliotheek is, hebben zelf geen of weinig boeken, enz.

Mogelijkheden

Uit het voorgaande blijkt zeer duidelijk dat er een enorme opdracht en uitdaging ligt voor al wie begaan is met mentaal gehandicapten.

ONTWIKKELINGSNIVEAU

Het gebruik van boeken en de problemen die hiermee gepaard gaan, zullen uiteraard heel verschillend zijn naargelang het ontwikkelingsniveau binnen de onderscheiden groepen van mentaal gehandicapten :

- a) ernstig mentaal beperkte kinderen met een ontwikkelingsniveau beneden de 2 jaar. In deze ontwikkelingsfase is het E.M. kind nog niet toe aan het herkennen van personen en objecten op een prent. Het gebruik van prenten en boekjes lijkt ons dan ook weinig zinvol. Sommige E.M. kinderen, met een ontwikkelingsniveau

tussen 2 en 4 jaar kunnen wel uitgenodigd worden om grote, kleurrijke en realistische prenten te bekijken. Deze prenten worden het best afzonderlijk aangeboden, omdat de kinderen anders al te vlug afgeleid worden. Met de echte persoon, het echte dier en het reële objekt ernaast, leert het kind geleidelijk een verband leggen tussen de werkelijkheid en zijn visuele voorstelling.

- b) bij matig mentaal beperkte kinderen vanaf een ontwikkelingsniveau van 4 jaar, kan de interesse voor heel eenvoudige kijk-boeken gestimuleerd worden, op voorwaarde echter dat ook hier realistische prenten of foto's direkt aansluiten bij de dagelijkse belevingswereld van het kind thuis of op school. Het meeste succes hebben dan ook de zelfgemaakte 'ik-boekjes'. Boekjes uit de handel boeien vaak niet, omdat hun inhoud levensvreemd is voor M.M. kinderen.
- c) Bij de groep licht mentaal beperkte kinderen dient vanaf de ontwikkelingsleeftijd van 6 à 8 jaar uitgekeken naar boekjes die zelf kunnen gelezen en begrepen worden. Door een te kinderachtige en te levensvreemde inhoud spreken de meeste boeken deze kinderen niet aan. Van thuis uit is er over het algemeen weinig stimulering en begeleiding, zodat de leesmotivatie zeer gering is. Wanneer er bovendien nog moeilijkheden zijn om een tekst technisch te ontrafelen, zodat dit op een trage, spellende wijze moet gebeuren, geraken deze kinderen helemaal ontmoedigd. En toch zien we dat ook hier interesse voor boeken kan groeien, bijvoorbeeld mooie kijkboeken die aansluiten bij de persoonlijke interesse voor bv. dieren, sport, hobby, enz. ; of boeken die aansluiten bij televisieprogramma's of bepaalde films.

KRITERIA

Gezien de beperkte mogelijkheden van onze kinderen, is uiteraard niet elk boek geschikt voor hen. De werkgroep 'Boeken voor geestelijk gehandicapten' geeft deze criteria :

- vormgeving :
 - ° aantrekkelijke uiterlijke presentatie
 - ° hanteerbaar formaat
 - ° gebonden of minstens een stevige omslag
 - ° korte regelbreedte met grote interlinie
 - ° goed en functioneel illustratiemateriaal
 - ° druk in duidelijk lettertype op stevig wit papier
- leesbaarheid :
 - ° duidelijke verhaalstructuur
 - ° gewone spreektaal met veel dialoog
 - ° korte zinnen
 - ° vlotte persoons- en situatiebeschrijving
 - ° geen stijlfiguren, beeldspraak, multi-interpretabele woorden, e.d.

- ° geen kinderlijke of bevoogdende benadering van de lezer
- Inhoud :
 - ° kenbare onderwerpen
 - ° aansluitend op belevingswereld van de lezer
 - ° afstemming op de feitelijke leeftijd
 - ° goede of minstens bevredigende afloop

Zowel uitgaven speciaal geschreven voor hogervernoemde doelgroepen als uitgaven die weliswaar niet met dit doel geschreven maar toch bruikbaar zijn, komen in aanmerking voor het vignet 'Makkelijk lezen'.

WAAR VINDEN WE ZULKE BOEKEN ?

In 1982 werd door de Dienst Boek en Jeugd van het NBLC in samenwerking met de medewerkster lektuurvoorziening voor geestelijk gehandicapten een keuzelijst samengesteld. Deze lijst verscheen onder de noemer : 'Kijken, Luisteren, Lezen' met als ondertitel : 'jeugdboeken, geschikt voor geestelijk gehandicapten'. De boeken zijn ingedeeld in categorieën naar moeilijkheidsgraad, gebruiksmogelijkheden en soorten boeken, namelijk : Kijken 1, Kijken 2, versjes en gedichten, Voorlezen 1, Voorlezen 2, zelf lezen en informatieve boeken.

In dit verband zijn een serie boeken herwerkt voor moeilijk lezenden, namelijk de 'Wenteltrap' serie. (Wolters-Noordhoff).

Het K.P.C. maakte ook een brochure over boeken voor moeilijk lezenden, of beter : een lijst van 'minst ongeschikte boeken'.

We kunnen deze boeken kopen, eventueel de ouders aanraden zulke boeken te kopen. Maar we kunnen deze boeken ook zoeken in openbare bibliotheken of een schoolbibliotheek opbouwen, waarin eigengemaakte en gekochte boeken kunnen geleend worden.

VON, Vereniging voor het Onderwijs in het Nederlands
en
CBL, Centrum voor Beroepsvervolmaking Leerkrachten
organiseren een STUDIEDAG met als thema :

Boeken lezen lezen

In U.I.A. (Universitaire Instelling Antwerpen) : Aula Major

Op zaterdag 16 maart 1985 van 9.30 tot 16.30

's Ochtends lezing door Jan Janssens :

Het leesonderwijs in de lift

's Middags : 12 werkgroepen.

Doorlopend : een informatiemarkt met uitgevers van school- en kinderboeken en met non-profit organisaties uit alle netten.

Deelnemers krijgen een "reader" met allerlei artikels rond het thema verzameld.

Inschrijven vóór 1 maart, door overschrijving van 350 frank of 550 frank (warme lunch inbegrepen) op rekening 001 - 1165360 - 78 van U.I.A.-C.B.L. te Wilrijk, met vermelding van naam, adres en instelling en... nummer van gekozen groep,

Aan de onderwijzer(s)lessen

Hoewel de belangstelling anders gericht kan zijn naar-gelang van de klas die men begeleidt (een eerste klas is geen zesde), is "boeken leren lezen" beslist een thema dat alle onderwijsgeevenden van de basisschool kan aanspreken. Daarom presenteren wij verschillende werkgroepen, die een breed gamma van het leesonderwijs bestrijken : er is vast en zeker wat naar ieders gading. Is de keuze moeilijk, kom dan met méér team-leden, en breng 's maandags op school verslag uit aan elkaar. Al met al heb je hier een enige gelegenheid om kennis te maken met vooruitstrevende collega's uit andere streken en andere onderwijsnetten.

Aan de ouders

Steeds meer ouders worden actief bij het onderwijs van hun kinderen betrokken. Dat geldt ondermeer voor de ouders die op school kinderen begeleiden bij het "leren lezen" : de zogenaamde leesouders. Die ouders eens bij elkaar brengen is één van de doelen van deze studiedag. Voor hen is er een aparte werkgroep voorzien, onder leiding van twee ervaren leesmoeders : groep 2. Niets belet je echter om aan te sluiten bij één van de andere werkgroepen. Je bent tijdens deze onderwijsdag overal welkom ! Ook de andere aspecten van het leesonderwijs zullen vooruitstrevende ouders interesseren.

Aan de kleuterleid(st)ers

Op de lagere school is "leren lezen" dagelijkse kost. Maar hoe zit dat op de kleuterschool ? Welke rol kan de kleuterleid(st)er spelen bij het "leren lezen" ? Kunnen kleuterschool en lagere school daarbij op elkaar inhaken ? Als je daarover meer wilt weten, volg dan werkgroep 5. Maar "boeken leren lezen" is veel meer dan "leren lezen" alleen. Omgaan met prentenboeken, ermee werken, er plezier aan beleven : ook dat is "leren lezen". In werkgroep 10 hoor je er alles over. Er zijn overigens nog meer werkgroepen die de belangstelling van vooruitstrevende kleuterleid(st)ers zullen wegdragen.

Aan de bibliothecarissen

Het thema van deze studiedag is niet beperkt tot de "school". Bij alle werkgroepen die wij presenteren, wordt ook de "openbare bibliotheek" betrokken. Werkend in de wereld van het boek ben je misschien wel eens nieuwsgierig naar wat er terzake leeft in het wereldje van het onderwijs. Anderzijds zijn wij ervan overtuigd dat de openbare bibliotheek ten aanzien van het leesonderwijs een belangrijke inbreng kan hebben. De openbare bibliotheek staat alleszins bovenaan de lijst van de doelgroepen die wij willen bereiken. Een enige gelegenheid ook om vooruitstrevende collega's uit andere openbare bibliotheken te ontmoeten !

- 1 **Linda Felix en Jean Claes:**
De openbare bibliotheek kan een bijdrage leveren aan het leren lezen, ondermeer door de mogelijkheden van het niveaulezen in te bouwen. Een verslag en kritische bespreking van een samenwerkingsproject van een bibliotheek en een basisschool.
- 2 **Annemie Van Aelst en Emy Peelman:**
In sommige basisscholen komen leesmoeders geregeld assisteren bij het leren lezen. Wat zijn hun ervaringen ? Hoe is de samenwerking tussen "leken" en "specialisten" op onderwijsgebied ?
- 3 **Anita Wuestenberg:**
Werken met boeken in je klas is veel meer dan gewoon maar een klasbibliotheek opzetten. Over lezen buiten het schoolleesboek, Een pleidooi voor het "vrij lezen" op school.
- 4 **Roger Peeters:**
Lezen met het oog op het voortgezet onderwijs. Studerend lezen. Zelfstandig informatieve boeken leren raadplegen. Het gebruik van een documentatiecentrum. En wat en hoe als er geen zulk centrum op school voorhanden is.
- 5 **Jan Janssens:**
Waarom moet een zes-jarige in de maand september met leren lezen beginnen. Mag het niet later ? En waarom niet vroeger ? Als derde kleuterklas en eerste klas lagere school ineenvloeien.
- 6 **Manu Manderveld:**
Een taboe : "strips" in de school en in de openbare bibliotheek. Waarom mogen ze niet ? Praktische tips voor werken met strips.
- 7 **Ria De Schepper:**
In elke klas zitten wel kinderen die niet graag lezen, hetzij omdat ze het gewoon niet kunnen, hetzij omdat lezen hen niet aanspreekt. Hoe je die kinderen toch kunt motiveren !
- 8 **Mark Assenberg - NL:**
Vaak wordt het AVI-project verweten dat het lezen herleidt tot louter technisch decoderen van letters. En dat het bij het indelen van boekjes in niveaus te weinig aandacht besteedt aan elementen als stijl, structuur en inhoud. Wat is er van waar ?
- 9 **Jef Pepermans en VON-werkgroep Alfabetisering:**
Vlaanderen telt meer dan 200.000 analfabeten. Vrijwilligers houden zich - vaak in moeilijke omstandigheden - bezig met onderricht en begeleiding van deze mensen. Wat kunnen "boeken" voor hen betekenen ? Met medewerking van "Alfabetiseringswerk".
- 10 **Rien Haak - NL:**
Uit prentenboeken kun je vertellen en voorlezen, maar je kunt ze ook als uitgangspunt nemen voor allerlei activiteiten. Bovendien is het omgaan met prentenboeken "leesvoorbereiding" !
- 11 **Betty De Waechter en VON-werkgroep Anderstaligen:**
Steeds meer anderstaligen volgen lessen in het Nederlands. Spreken onze jeugdboeken hen wel aan ? Zijn er al jeugdboeken speciaal voor hen ?
- 12 **Gie Laenen:**
Een (jeugd ?)-auteur praat met ons over het fenomeen "kinderliteratuur", over hoe je aan het etiket "jeugdauteur" komt en over wat literatuur voor kinderen kan betekenen.

Het bibliotheekwerk

De verstandelijk gehandicapte als bibliotheekgebruiker is bij ons vrijwel onbestaande.

Een goed uitgebouwde bibliotheek heeft alles voorhanden om ook mentaal gehandicapten te ontvangen. Voorwaarde is evenwel dat een aantal goedbedoelde vooroordelen worden weggenomen. Bibliothecarissen kennen over het algemeen de groep verstandelijk gehandicapten niet. Het valt hen niet ten kwade te duiden dat zij in het verleden aan deze groep zijn voorbijgegaan.

De grote problemen bij een bibliotheekbezoek zijn :

- het grootste deel van de aanwezige boeken zijn nauwelijks te gebruiken door deze groep. Zoals reeds gezegd zijn de boeken die voldoen aan hun interesse te kinderachtig ofwel te moeilijk.
- er is gebrek aan begeleiding bij het uitkiezen van hun boeken. HET boek voor mentaal gehandicapten bestaat niet, net zoals DE mentaal gehandicapte niet bestaat. Elk hebben ze hun eigen interesses, motivatie en niveau. Daarom is persoonlijk contact met de bibliothecaris erg belangrijk.
- een ander probleem is de plaatsing van de boeken. Gezien hun leesniveau kiezen ze vaak jeugdboeken. Deze zijn te vinden op de onderste rekken. Ze moeten vaak op hun knieën zitten om hun boeken te vinden.

Uit een aantal experimenten in eigen land en in het buitenland leren we dat bibliotheekbezoek geen utopie is. Er rijzen heel wat problemen, maar door middel van een goede samenwerking met de bibliothecaris kunnen de kennis en de ervaring van beide zijden elkaar aanvullen en tot positieve resultaten leiden voor de mentaal gehandicapte bibliotheekgebruikers.

Schoolbibliotheek

Een goede voorbereiding op de openbare bibliotheek is zeker de school- of klasbibliotheek.

In het M.P.I. 'De kindervriend' te Rollegem bevindt zich sedert korte tijd een bibliotheek. Een leegstaande ruimte werd voorzien van rekken en een leesboek. De kinderen kunnen er tweemaal per week een boek komen lenen, bijna op dezelfde wijze als in een openbare bibliotheek.

Zelf boeken maken

Gezien het beperkte aanbod van aangepast kijk- en leesmateriaal en de vele gebreken van het bestaande, werken in een aantal M.P.I.'s ouders, therapeuten, opvoedsters, enz., aan het ontwerpen van kijk-, lees- en fotoboeken.

- IK-boeken

het omvat allerlei foto's waarbij het kind of de volwassene centraal staat. In zulk fotoboek staat het IK van de mentaal gehandicapte centraal. De foto's vormen her-

kenningspunten voor hemzelf, het zijn afbeeldingen van wat er werkelijk bestaat of bestaan heeft. Aan de hand ervan kunnen zij hun leven rekonstrueren en het zijn tegelijk referentiepunten, geheugensteuntjes die helpen bij het vasthouden van die realiteit. Het is ook een middel tot kommunikatie, ze kunnen het aan anderen tonen.

- KIJK-boeken

Rond de belangstellingspunten die in de klas aan bod komen, kan men zelf kijk-boeken maken met prenten uit tijdschriften. Soms worden deze prenten of foto's vergezeld van een of meer trefwoorden, om de opvoeders de kans te geven errond te vertellen en de beginnende lezer de kans te bieden tot lezen.

In onze school

Net als overal voelen we de moeilijkheid om aangepaste lectuur voor onze kinderen te vinden. In verschillende klassen liggen boeken die men kan inzien tijdens vrije momenten. Dit zijn vooral tijdschriften en prentenboeken. Ook boeken over dieren of auto's enz. worden graag gelezen (of beter bekeken). Boeken met foto's spreken hen sterk aan.

Om aan gepaste lectuur te komen voor beginnende lezertjes maakte ik zelf leeskaarten, met kleurrijke prenten en tekeningen, waarop niet zoveel tekst staat en enkel die woorden, die ze kunnen lezen. Ik deelde ze in vier niveaus in, zoals de boekjes van onze leesmethode.

Tijdens de vakanties maak ik voor de vrijwilligers een boekje met leeslesjes, die ze kunnen lezen en tekeningen, die ze kunnen kleuren.

Bij het doorlezen van brochures en artikels over boeken en mentaal gehandicapten, heb ik de nood nog sterker gevoeld om er verder aan te werken. In plaats van leeskaarten kunnen we leesboekjes maken of kijkboekjes, 'ik'boekjes of fotoboeken. Er zitten in ieder geval heel wat mogelijkheden in !

Marc Van Gils, Sint-Willibrordusstraat 18, 2170 Wuustwezel